

формуванні проблем, які вносилися на обговорення пленумів, розглядалися на президіях ВУАСГН тощо. Так, другий пленум ВУАСГН (початок 1932 р.) затвердив проблемно-тематичний план науково-дослідницького забезпечення на 1932 р., який формувався під керівництвом П.І. Попова. Проте, зазначений проблемно-тематичний план сьогодні науковці відносять до здобутків ВУАСГН, оскільки він був першим (!) в історії вітчизняної сільськогосподарської науки, загалом. В архівах залишилося чимало документів, які підтверджують наукову вагу діяльності професора Павла Попова щодо розвитку аграрної науки України у той – непростий, період радянської доби.

Проте, владні структури перетворювали розум нації, зокрема аграріїв, в інтелектуальний відстійник, на жаль, значна частина науковців підпадала під розстріли, чимало з них загинуло у таборах тощо. Зазначена державна трагедія торкнулася й долі професора: за рішенням РНК УСРР та ЦК КП(б) України від 9 серпня 1933 р. П.І. Попов виключили зі складу правління ВУАСГН, мотивуючи класовими принципами, після чого він був репресований за політичними ознаками. Вироком судових органів від 13 лютого 1937 р. вченого засудили до вищої міри покарання – розстрілу. Присуд виконано. Визначеннями судових органів у 1950-х рр. вирок відмінено, справу припинено за відсутністю в діях професора П.І. Попова складу злочину. Однак, місця поховання професора П.І. Попова так і не знайдено.

Замість висновків. Професор П.І. Попов довірився радянській владі сповна. В його наукових працях підсумовувався вагомий внесок українського наукового потенціалу, зокрема, сільськогосподарського виробництва, умов його взаємодії із промисловістю. Професор заслужено визнаний як активний аграрно-економічний діяч України радянської доби. Втім, головні владні переконання щодо класових мотивів, так і не об'єднали радянську людність, а безпідставні репресії згубили значущу частину інтелектуально-наукових сил радянської держави. До них варто віднести й складну долю вченого-аграрія професора Павла Івановича Попова, якого не стало у сорок один рік.

200 РОКІВ ТРАДИЦІЙ АГРАРНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ: ДО ЮВІЛЕЙНОЇ РІЧНИЦІ НАЙСТАРШОГО АГРАРНОГО ВИШУ УКРАЇНИ

Голікова О.М.

*Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва
(м. Харків)*

5 жовтня 2016 р ХНАУ імені В.В. Докучаєва відзначатиме своє 200-річчя. Навчальний заклад засновано 5 жовтня 1816 р. у Королівстві Польському як Інститут землеробського господарства в Маримонті, неподалік Варшави. Це був четвертий аграрний виш в Європі. Його минуле є початковою точкою в становленні вищої аграрної освіти і науки сучасних України, Польщі та Росії.

За 200 років у виші підготовлено понад 100 тисяч фахівців-аграріїв для України і багатьох інших країн світу.

Будучи прямим правонаступником Інституту землеробського господарства в Маримонті, ХНАУ в своєму розвитку пройшов кілька етапів. Перший етап: 1816–1861 рр. – *маримонтський*, коли Інститут знаходився у передмісті Варшави і розвивався згідно з польськими освітніми традиціями під жорстким контролем російської влади. Маримонтський етап історії Інституту поділяється на самостійні періоди. Перший: 1816–1840 рр. – існування навчального закладу як Інституту землеробського господарства в Маримонті. Другий: 1840–1861 рр. – пов'язаний з історією Інституту сільського господарства та лісівництва в Маримонті. Його створено шляхом об'єднання Інституту землеробського господарства з Лісівничою школою у Варшаві, заснованої 17 жовтня 1816 р. на тих самих засадах, що й Інститут землеробського господарства в Маримонті.

Другий етап: 1862–1914 рр. – *ново-олександрійський*, коли інститут був розташований за 120 км на південь від Варшави в містечку Пулави (у 1842–1918 рр. – посад Нова Олександрія) Люблінської губернії. У 1869 р. тут було створено Ново-Олександрійський інститут сільського господарства та лісівництва. Попри примусову русифікацію інституту в Польщі та зростання внаслідок цього антиросійських настроїв, період перебування інституту в Ново-Олександрії позначився безсумнівними досягненнями у його розвитку. Особливо плідними виявилися 90-ті рр. XIX ст., коли за керівництва професора В.В. Докучаєва навчальний заклад зазнав всебічної реорганізації. Зусиллями вченого в інституті було відкрито першу в світі кафедру генетичного ґрунтознавства, а сам навчальний заклад здобув світове наукове визнання.

На початку Першої світової війни інститут, що опинився у зоні воєнних дій в Новій Олександрії, було евакуйовано до Харкова. Не маючи постійної прописки інститут знаходився в Харкові до весни 1921 р. на правах евакуйованого. Офіційно він іменувався «Ново-Олександрійським інститутом сільського господарства та лісівництва (в Харкові)».

26 березня 1921 р. Постановою Раднаркому УСРР навчальний заклад залишено в Харкові та перейменовано на Харківський сільськогосподарський інститут. Від цієї Постанови починається третій – *харківський* – етап історії вишу. На той час в інституті діяло три факультети: сільськогосподарський, лісівничий та інженерно-меліоративний.

Натомість, у Ново-Олександрії 1917 р. створено науково-дослідний інститут, знаний сьогодні як Національний науково-дослідний інститут ґрунтознавства, агротехніки та добрив у Пулавах. З відродженням державної незалежності Польщі було відновлено польську вищу сільськогосподарську освіту. У 1918 р. у Варшаві відкрито Головну школу сільського господарства. Науково-дослідний інститут у Пулавах та Головна школа сільського господарства у Варшаві мають з Харківським НАУ спільне історичне коріння.

На поч. 30-х рр. XX ст. інститут у Харкові зазнав докорінної реорганізації у зв'язку з розукрупненням вишів. 28 червня 1930 р. з виведених з його складу

факультетів і кафедр створено нові спеціалізовані навчальні заклади та науково-дослідні інститути, а сам інститут перейменовано на Харківський інститут зернових культур у складі одного агрономічного факультету.

Практика розділення вишів на вузькоспеціалізовані навчальні заклади мала негативні наслідки для всієї сільськогосподарської освіти і науки. Через два роки за розпорядженням уряду розпочалося укрупнення навчальних закладів з метою повернення до чинної раніше системи існування багатопрофільних вишів. Як результат, 1 лютого 1934 р. Харківський інститут зернових культур перейменовано на Харківський сільськогосподарський інститут у складі трьох факультетів – агрономічного, захисту рослин, економічного та двох відділень – агропедагогічного та заочної освіти.

Напад фашистської Німеччини на СРСР вніс докорінні зміни в розвиток вишу. У жовтні 1941 р. його було евакуйовано до м. Ката-Курган (Узбекистан). В евакуації здійснювалась підготовка кадрів, розвивались наукові школи, впроваджувались досягнення науки у виробництво. Після звільнення Харкова від гітлерівців у серпні 1943 р. почалась реевакуація інституту.

У повоєнні десятиріччя колектив вишу чимало зробив для відродження економічного та культурного потенціалу українського села. Недоліки радянської системи – комуністична заідеологізованість, догматизм з питань власності на засоби виробництва, ізолюваність від зовнішнього світу – не могли не позначитися згубно на науковій і освітній роботі. Водночас наявність широкої бази для наукових досліджень, суспільний інтерес до аграрної науки, були тими чинниками, що сприяли його розвитку.

На базі університету створено відомі науково-дослідні установи: ННЦ «Інститут агрохімії та ґрунтознавства імені О.Н. Соколовського», Український НДІ лісівництва і агролісомеліорації імені Г.М. Висоцького. Учені університету брали активну участь у створенні філіалу ННЦ «Інститут аграрної економіки», Інститутів НААН України – рослинництва імені В.Я. Юр'єва, овочівництва та баштанництва (м. Харків), шовківництва (Харківська обл., м. Мерєфа).

В умовах докорінного реформування аграрної освіти і науки колектив університету продукує аграрну науку нової якості. Сьогодні в активі вчених інституту зернові, зернобобові і овочеві сільськогосподарські культури, які внесено до Державного реєстру сортів України і які висіваються по всій Україні, а також в Росії, Ірані та інших країнах; інтенсивні технології вирощування високих урожаїв просяних культур, озимої пшениці, пивоварних сортів ячменю, ріпаку, сої та інших культур.